

10.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı 1.Ünite

Bu ünite de "edebiyatın tarih ve din ilişkisine" değineceğiz. Ayrıca "Türk Edebiyatının tarihi dönemlerini ve gelişimini" de öğreneceğiz.

Konular ayrı ayrı başlıklar altında incelenecek olsa da hepsi birbirini destekler niteliktedir. Bir konu diğer konunun temelini sebebini oluşturduğu için konulara çalışırken buna dikkat etmek gerekir. Konular arasındaki korelasyonu doğru kurduğumuz zaman edebiyat ezber olmaktan çıkar ve edebiyatı öğrenmek daha zevkli hale gelecektir. Şimdi ilk basamağa adım atalım değerli öğrenciler...

1. EDEBİYAT- TARİH İLİŞKİSİ

Hiçbir edebiyat eseri yazıldığı tarihten ayrı düşünülemez; çünkü edebiyat toplumun aynasıdır. İlk olarak bunu bilmemiz gerekli. Yani biz 2020 yılında bir eser veriyorsak bu eser yüz yıl sonra 2020 yılı düşünülerek değerlendirilmelidir. Yazıldığı dönemin şartlarından ayrı düşünülmemelidir.

Madem bir eser yazıldığı dönemden ayrı düşünülemez o zaman bir edebi eser yazıldığı dönemin sosyal hayatını, dönemin önemli olayları hatta moda olanı taşır. Bu yüzden her edebi eser tarihe kaynaklık edebilir. Bir tarihçi yıllar sonra 2020 yılında olup bitenleri araştırırsa o dönemlerde yazılmış ya da o dönemleri anlatan edebi eserlerden faydalanır. Yani edebiyat tarihe kaynaklık eder.

Tarih ve edebiyat ayrı yöntemler izleseler de birbirilerini besleyen iki daldır. Edebiyatı dönemlere ayırırken de tarihi olayları göz önünde bulundururuz. Ve her edebi dönem mutlaka tarihi bir olayın sonucunda ortaya çıkar.

2. EDEBİYAT- DİN İLİŞKİSİ

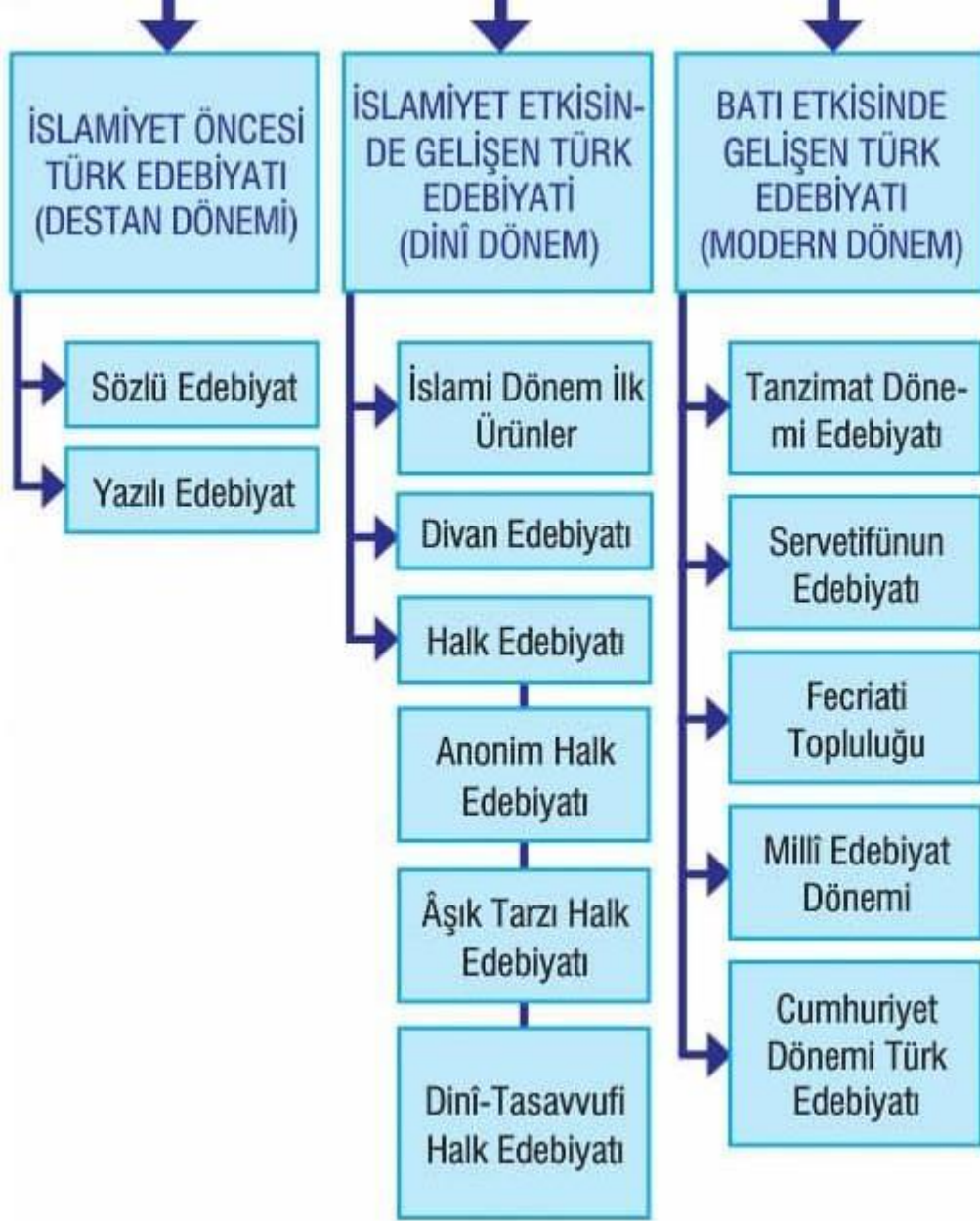
Daha öncede belirttiğimiz gibi bir edebi eserler dönemini yansıtır. Yani insanı ilgilendiren, bir toplumu şekillendiren her şey edebiyatı şekillendirir. Din ise insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Hem edebi eserlerin şekillenmesinde hem de edebi dönemlerin oluşmasında din önemli bir faktör olmuştur.

Uygur metinleri din değişikliği yaşanan bir dönemde yazıldığı için metinlerin konusu yeni dini tanıtmaktır. Yine aynı şekilde İslam'ı kabul ettikten sonra yazılan metinlere besmele ile başlanmıştır. Ayrıca Allah'a dua, peygamberlere övgü bölümleri de vardır.

Din değişikliğinin edebiyatı etkilemesine en çarpıcı örnek ise edebiyat tarihi dönemlere ayrılırken kendini gösterir. Türk edebiyatında İslamiyet öncesi dönem diye adlandırdığım bir dönem vardır. Ve din değişikliği sonucunda Uygur alfabesinden Arap alfabesine geçilmiştir.

Özetle toplumu derinden etkileyen olaylar edebiyat aynasına yansımıştır.Eserlerde kullanılan dini argümanlar , kavramlar ve fikirler buna işaretir.

TÜRK EDEBİYATININ ANA DÖNEMLERİ

Bir edebiyatı dönemlere ayırırken köklü değişiklikler göz önünde bulundurulur. Yani kırılma noktaları dönemleri oluşturur. Din değişikliği, coğrafya değişikliği, etkileşimde olunan kültürler, kültürel değişim, dil ve sanatsal anlayışların değişimi edebiyatın dönemlere ayrılmasında önemli kriterler olmuştur.

Yukarıdaki tablodan hareketle bu değişimleri inceleyelim.

Üç ana dönemin iki tanesinde din değişikliği etkili olmuştur. İlk dönemimiz İslamiyet öncesi olarak adlandırılırken ikinci dönemimiz İslamiyet etkisi olarak adlandırılmıştır. Üçüncü dönemin ismi ise **Batı etkisi**dir. Batı etkisi ise etkilenilen kültürün değiştiğini bize göstermektedir.

1)İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEM

Bu dönemi düşünürken aklınıza Orta Asya'yı getirin. Gök Tanrı inancının olduğu ve etkileşimde olduğumuz devletin Çin olduğunu unutmayın. Göçebe yaşamın etkili olduğu bir dönem olmuştur.

Bu dönemde kendi içinde ikiye ayrılıyor.

a)SÖZLÜ EDEBİYAT

Sözlü edebiyat Türklerde çok gelişmiştir. Göçebe bir hayat tarzı sürmenin doğal bir sonucudur bu. Yazı henüz o kadar yayılmamışken bir de göçebe yaşıyor olmamız bizim sözlü edebiyatımızı geliştirmiştir. Bu döneme Destan Dönemi diye de biliriz. Sözlü edebiyatın en güçlü örneklerinden olan destanlar bu dönemin önemli eserlerindedir. Destan dönemi diye geçen bu dönem Türk edebiyatının en uzun dönemi olmuştur.

Sözlü edebiyatta nazım vardır. Yani aklınıza şiir gelmeli;çünkü şiir edebiyatımızın en köklü ve eski bir türü olmuştur. Şiir deyince hemen şunları sıralamalısınız

*Şiirler **hece ölçüsü** ile yazılır. Genellikle **yarım uyak** vardır. Şiirler **dörtlüklerden** oluşur.

*Şiir söyleyen kişilerin isimleri **ozan, baskı, şaman, kam**dır.

*Şiirlerde **yahn bir dil** vardır. Yani **yabancı etkisinden** uzaktır. Düşünün etkileşimde olduğumuz tek millet Çin ve onlarla da sürekli savaş halindeyiz. Aramızda bir set var.

* Eserler **anonimdir**. Yani söyleyeni belli değildir, halkın ortak kültürüdür.

* Konu olarak **aşk, tabiat, sevgi ve ölüm** işlenmiştir. Göçebesiniz tabiat hayatınızın bir parçası.

* Genellikle bu şiirler **sığır, şölen, yağ** adı verilen törenlerde söylenir.

* **Kopuz adı verilen bir çalgı** ile söyleniyor şiirler. Halk edebiyatındaki karşılığı sazdır.

* Şiirler **sav, koşuk, sagu ve destan** şeklinde yazılırlar.

Sözlü edebiyat deyince genellikle bu dönemdeki bazı kavramların tanımı sorulur ya da boşluk doldurmalar verilip isimleriniz yazmanız istenir. Bundan dolayı şimdi bu kavramları basit bir şekilde tanımlayalım.

Kopuz: Eski Türklerde şiir söylerken çalınan saza benzer bir alet.

Yağ: Eski Türklerde ölüm törenlerine verilen isim.

Sagu: Yağ törenlerinde söylenen yas şiirleri.

Sığır: Sürek avı sırasında yapılan şölene verilen isim.

Koşuk: Aşk, tabiat konusunda yazılan şiirler. Genellikle Şölenlerde söylenir.

Sav: Ata sözü demektir. Savcı kelimesi sav kökünden gelir. Yani söz söyleyen anlamındadır.

Anonim: söyleyeni ya da yazanı belli olmayan demektir.

b) YAZILI DÖNEM

Göçebe bir hayat tarzı süren Türklerin yazılı eserleri çok azdır.

Edebi anlamda ilk yazılı eserimiz **Gök Türk Kitabeleri**dir. **Orhun Yazıtları** da denmektedir bu kitabelere. İkinci Gök Türk devleti zamanında dikilmiş üç adet taştan oluşmaktadır.

Uygurlar göçebe hayat tarzından vazgeçip yerleşik hayata geçtikleri için **Uygurların yazılı eserleri daha fazladır**. Uygurların yerleşik hayata geçmelerinden dolayı uygar kelimesi Uygur isminden türetilmiştir. Uygur metinleri ise yeni bir dine geçiş döneminde verildiği için dini içerikli konular anlatılmış, yeni din tanıtılmıştır.

GEÇİŞ DÖNEMİ

İslamiyet'i kabul etmiş olmamız bir gecede bu dini kabul etmiş olduğumuz anlamına gelmemelidir. Din değişimi bir gecede olmaz ve bir geçiş süreci gerektirir. Bu geçiş süreci İslamiyet'i tanıtan eserlerle ve halkın bu dini tanınmasıyla olmuştur. Hem eski geleneğin izlerini taşıyan hem de yeni bir dini anlatan bu eserlere **Geçiş Dönemi Eserleri** adını veriyoruz. Bu eserler:

Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugati't-Türk, Atabetül-Hakâyık , Divân-ı Hikmet ve Dede Korkut Hikayeleri'dir.

- Bu eserler bir dönemin başlangıcını temsil ederler. Yani geçmiş gelenekle yeni gelenek arasında bir köprü görevi görürler.

2. İSLAMİYET ETKİSİNDEKİ TÜRK EDEBİYATI

Bu dönemi iyi anlayabilmeniz için artık coğrafyamızın değiştiğini, etkileşimde olduğumuz milletlerin değiştiğini bilmelisiniz. Anadolu coğrafyasına gelen Türkler İslamiyetle birlikte Arap ve Fars kültürünün etkisine girmiştir. Bu edebiyat ve dil anlayışında köklü değişikliklere neden olmuştur.

Bu dönemi yine ikiye ayırıyoruz. Ayırdığımız dönemler eş zamanlı bir şekilde ilerliyor. Yani **Halk edebiyatı bitip Divan edebiyatı başlıyor**. Her iki edebiyat aynı zamanda üretiliyor.

Bunun sebebini bilmeniz dönemleri daha iyi kavramanızı sağlayacaktır. **Divan edebiyatında Arap ve Fars edebiyatının etkisi vardır**. Yani bu edebiyatı yapmak için iki dil bilmeniz ve bu dillerin edebiyatına hakim olmanız gereklidir. Halk iki dili bilmez ve yabancı iki milletin edebiyatına da hakim olamaz bu yüzden divan edebiyatı halk arasında yapılmamıştır. **Halk da kendi geleneklerini İslamiyetle harmanlayarak yapmaya devam etmiştir**.

a)HALK EDEBİYATI

Halk kelimesinin geçtiği her yerde İslamiyet öncesi sözlü edebiyatın özelliklerini gözü kapalı sıralayabilirsiniz. Daha öncede söylediğimiz gibi halk eski geleneğini sürdürmeye devam etmiştir. Sadece artık İslamiyet gelenekle harmanlanmıştır.

HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Halk arasında yapılan, çıkışı halkın kültürü olan edebiyattır.
- **Dili sadedir.** Günlük dil kullanılır. Yabancı kelimelerden uzaktır.
- Şiirler saz eşliğinde söylenir. Yani **kopuzun yerini saz** almıştır.,
- **Hece ölçüsü, yarım uyak ve dördlüklerle** şiir yazılır. Bu özellik sözlü edebiyatla aynıdır.
- Şiirlerde şair son dördlükte **takma adını yani mahlasını** söyler. Mahlas halk edebiyatında **tapşırma** olarak da geçer.
- Şairler şiirlerini cönk adı verilen bir defterde toplar.
- Şairler usta- çırak ilişkisi ile yetiştirilir.
- Sözlü edebiyat burada da yaygındır.
- Genellikle söyleyenler belli olsa da anonim diye nitelendirdiğimiz eserler de verilmiştir.
- **Koşuk, ninni, tekerleme, ilahi** gibi birçok şekilde eserler verilmiştir.

b)DİVAN EDEBİYATI

Divan edebiyatının birçok farklı ismi vardır. Bu isimlerden bazıları: **yüksek zümre edebiyatı, saray edebiyatı, klasik edebiyat**'tır.

İsmlendirmede saray ve yüksek zümre kelimelerinin geçmesinin nedeni ise belirli bir seviyeye erişmeden bu edebiyatı yapamıyor olunuz. Divan edebiyatı köklerini Fars ve Arap edebiyatından alır. Yani hem bu iki dili bilmeniz gerekmekte hem de bu dillerin edebiyatına hakim olmanız gerekmekte. Tabi bütün bunların yanında astronomi, dini eğitim gibi birçok alanda bilgi sahibi de olmalısınız. Yani medrese görmelisiniz. Halk daha okuma yazma bilmezken bütün bunları yapamayacağı için saray çevresinde okumuş yazmış insanların edebiyatıdır Divan Edebiyatı. Divan edebiyatının özelliklerini sıralarken halk edebiyatında sıraladığımız özelliklerin zıttını yazacağız diyebilirim.

DİVAN EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Arapça ve Farsça kelimeler sıkça kullanılır. Yani **dili ağırdır. Yabancı kelimeler çoktur.**
- Arap ve Fars edebiyatının nazım şekilleri kullanılır.
- Artık hece ölçüsü yoktur burada. **Aruz ölçüsü ile** şiirler yazılır.
- Halk edebiyatındaki dördlük yerine burada **beyitler** vardır.
- Anlatılan konudan ziyade **anlatım güzelliği** önemlidir.
- Duygular, düşünceler **Mazmun adı verilen kalıplaşmış ifadeler** ile anlatılmıştır.
- Kendine ait bir dünyası vardır. **Aşk, şarap, kadın, saki** bu dünyadan yansıyan kelimelerdir.

Mazmun: Divan Edebiyatında farklı bir dünya vardır. Burada her kelime başka bir şeyi ifade edebilir. Bu kavramlaşmış ifadeler mazmun adı verilir. Mesela sevgilinin kirpikleri oktur. Ok kelimesi ile sevgilin bakışlarının aşığının kalbine ok saplaması anlaşılmalıdır. Bir kelimenin içinde derin anlamlar saklıdır.

3. BATI ETKİSİNDEKİ TÜRK EDEBİYATI

Artık yavaş yavaş günümüz edebiyatının temellerinin atılış zamanına geliyoruz.

Batı etkisi deyince Osmanlı'nın çöküş dönemini gözünüzün önüne getirin. Eski görkemli dönem yoktur artık. Batı'nın gücü kabul edilmiştir. Her alanda yönümüz batıya dönüktür. Edebiyatımız da bundan nasibini almıştır elbette.

Batı dediğimiz zaman yeni bir dil devreye girer: Fransızca. Yeni türlerin hepsiyle bu dönemde tanışırız: makale, roman, tiyatro, hikaye.

Avrupa'ya gönderilen öğrenciler yeni fikirlerle ülkelerine dönerler: hak, hürriyet, demokrasi.

Böyle bir ortamda şekillenir Türk Edebiyatının bu dönemi.

a) TANZİMAT EDEBİYATI

Tanzimat edebiyatı **ikiye** ayrılır. İlk dönem sanatçıları Avrupa'daki tüm o yenilikleri ülke insanına tanıtmak isterler. Ayrıca demokrasi de istemektedirler. **Hepsi için tek çare halkı eğitmektir.** İlk dönem sanatçıları bu yüzden halk için edebiyat anlayışında eserler vermişlerdir. Bu dönemde verilen eserlerin konusu ise dönemin aksayan yönleridir. **Görücü usulü evlilik, köle ticareti** gibi. **Halkı eğitmek amaçlandığı için de dil sade tutulmaya** çalışılmıştır. Halkın anlayacağı bir dille eserler kaleme alınmıştır. Divan edebiyatındaki parça güzelliği yerini bütün güzelliğine bırakmıştır. Şiire hak, hürriyet, adalet gibi kavramlar girmiştir.

Birinci dönem sanatçıları padişahı da eleştirdikleri için sürgün edilince ikinci dönem sanatçıları sürgün korkusuyla halkçı çizgiden uzaklaşmışlardır. Ama teknik açıdan daha başarılı eserler verilmiştir.

b) SERVETİFÜNUN EDEBİYATI

Aslında bir fen dergisi olan Servetifünun dergisi **Tevfik Fikret**'in sayesinde bir edebiyat dergisine dönüşmüştür. Derginin ismi fennin ışığı, zenginliği demektir.

Siyasi baskılardan dolayı halktan uzakta içe kapanık, melankolik bir edebiyat yapmışlardır. Yani sanat için sanat anlayışı benimsenmiştir. Dil ağır, ağıdalı ve süslüdür. Çok ağır tamlamalar kullanılmıştır.

Yazılmış romanlarda mekan hep İstanbul'dur. Bilinmeyen yerlere özlem vardır. Fransız edebiyatındaki **Sone, triyole, terzerima nazım biçimlerinin** örnekleri verilmiştir.

c) FECRİATİ EDEBİYATI

Servetifünun'un devamı gibi düşünülmelidir. Sanat için sanat anlayışı hakimdir. **Sanat şahsi ve muhteremdir** demişlerdir. **Ağır, süslü ve ağıdalı bir** dil vardır. Sembolizmden etkilenilmiş ve bu yüzden tasvirler gerçekten uzakta kalmıştır. Arapça ve farsça kelimelerden tamlamalar yapılmış dil daha da ağır hale gelmiştir.

d)MİLLİ EDEBİYAT

Bu dönemde gücünü kaybeden Osmanlı artık bünyesindeki farklı milletleri de kaybetmiştir. Bu yüzden aydınlar **milli bir düşüncenin etrafında toplanmışlardır**. **Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler** dergisinde yazdığı Yeni Lisan makalesi bu dönemin başlangıcı olarak sayılır.

Artık **Türkçe kelimeler** varken Arapça ve Farsçasını kullanmamız gerektiği savunulmuştur. Milli ölçümüz olan hece ölçüsüne dönüş yapılmıştır.

Yani batı etkisindeki Türk edebiyatından Tanzimat birinci dönem sanatçılarını saymazsak Milli edebiyata kadar Türkçede sadeleşme hiç olmamış aksine daha yabancı kelimeler çoğalmıştır. Yeni Lisan hareketiyle bu sonlandırılmış ve milli bir şuur oluşturulmuştur.

Bu dönemde verilen eserler **balkan savaşlarını, birinci dünya savaşını** anlatır genellikle. Bazı eserlerde eski dönemin güzellikleri de işlenmiştir. Savaştan bıkmış olan halkın milli duygularını harekete geçirici, bilinçlendirici eserlerdir bu eserler.

Mekan olarak artık **İstanbul'dan çıkılmış Anadolu'ya** yönelme olmuştur. **Halkın sorunları** sıklıkla işlenmiştir eserlerde.

e) CUMHURİYET EDEBİYATI

1940 yılına kadar cumhuriyetin coşkusu ve yapılan yeniliklerin birleştirici gücü edebiyatımızda hakimdir. 1940'lı

yıllara kadar hece ölçüsü ile şiirler yazılmış 40 yılından sonra ise serbest ölçüye geçilmiştir.

Yapılan yeniliklerin etkisiyle **halkçı bir anlayış** olduğu için 1940 yılına kadar memleketi anlatan eserler verilmiştir.

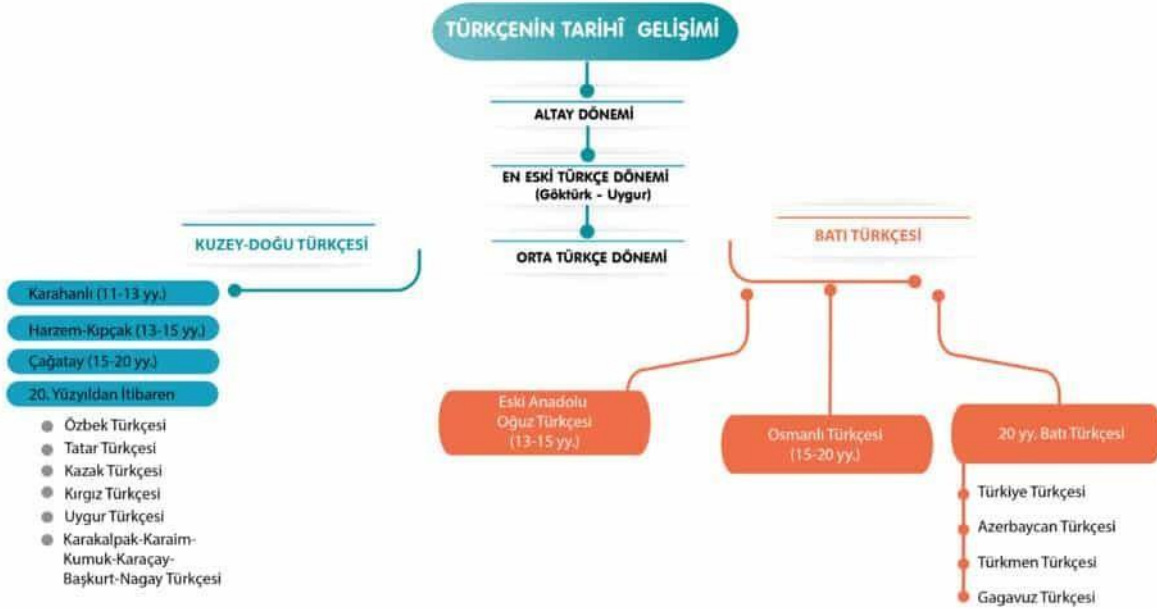
Roman ve hikayelerde köylü, **Anadolu insanı, toplumsal sorunlar** işlenmiştir.

Tiyatro ilk dönemler cumhuriyetin ilkelerini halka aktarmak için bir araç olarak görülmüş ve bu anlayışta eserler verilmiştir.

İkinci dünya savaşının etkisi ile farklı bir dünya görüşü ile birlikte farklı eserler verilmiştir. Gerçeküstüçülük, varoluşçuluk akımlarından etkilenilmiştir.

TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkçe **Ural-Altay Dil Ailesinin Altay** koluna bağlı sondan eklemeli bir dildir. Tabloyu incelediğiniz zaman Altay Dil Birliği Dönemi buradaki Altay kolunda farklılık olmadığı dönemleri içermektedir. Daha sonra gelen iki dönem ise yazılı dil olmadığı için bizim incelememiz dışında kalacak. Bu yüzden incelemeye başlayacağımız dönem Eski Türkçe Dönemi olacak.

Türkçenin Tarihi Gelişimi / Türk Dilü ve Edebiyatı

ebu

o **ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ**

Türk dilinin ilk yazılı metinleri bu dönemde verilmiştir. Diğer dönemlerin aksine yazılı metinler olduğu için bu dönem hakkında bilgimiz daha sağlıklıdır.

6. yy ve 13. yy arasına Eski Türkçe Dönemi diyebiliriz. Bu dönemde **dil yabancı etkisinden** uzaktır. Türkçenin yapısal özellikleriyle alakalı ilk kesin bilgileri bu dönemde elde ederiz.

Eski Türkçe: **Kök Türkçe, Uygurca ve Karahanlı Türkçesini** kapsar.

o **ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ**

Bu dönem Türk boylarının batıya göç etmesiyle birlikte farklı coğrafyalarda yaşamaya başlar. Farklı coğrafyalarda yaşamaya başlayan Türkler farklı yazı dilleri kullanmışlardır.

Bu dönem de yine **Kuzey Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi** diye ikiye ayrılır.

○ KUZEY DOĞU TÜRKÇESİ

Kuzey doğu Türkçesi 13. Yy ve 15. Yy arasını kapsar. Eski Türkçenin devamıdır diyebiliriz. Hazar Deniz'in kuzeyinde konuşulmuştur.

▪ BATI TÜRKÇESİ

Bu dil batıya göç eden Oğuzların yazı dilidir. 13. Yy dan beri aralıksız devam etmiş bir yazı dilidir.

Batı Türkçesi de Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi diye üçe ayrılır.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

Selçuklulardan ilk Anadolu beylikleri ve Osmanlı'nın ilk dönemleri Eski Anadolu Türkçesine girer. 13. Yy ve 16. Yy arasında Eski Anadolu Türkçesi görülür.

OSMANLI TÜRKÇESİ

16. YY dan 20. Yy a kadar Osmanlı'nın hüküm sürdüğü coğrafyalarda kullanılmıştır. Arap alfabesi ile yazılan Osmanlı Türkçesi farklı dillerden birçok kelime almıştır.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler dergisinde yazdığı Yeni Lisan Makalesi ile başlayan Yeni Lisan hareketi Türkiye Türkçesinin çıkış noktasıdır. Osmanlı Türkçesinde bulunan yabancı kelimeler ve gramerden dili arındırmak için başlatılmıştır ve şimdiki dilimizi oluşturmuştur.

Not: Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabeleri ezberlemelisiniz. Sırasıyla şu şekildedir: **Gök Türk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin.**

Türkiye Türkleri olarak biz Kiril alfabesini kullanmadık ama diğer Türk devletleri kullandığı için onu da ekliyoruz.

Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası kullandıkları alfabeler şeklinde sorular da gelebilir.

İslamiyet öncesinde kullanılan alfabe: Gök Türk ve Uygur'dur.

İslamiyet sonrasında kullanılan alfabe: Arap, Kiril ve Latin'dir.

Göktürk Alfabesi: 38 harften oluşan bir alfbedir. Sağdan sola doğru okunur. Yani Latin alfabesinin tersidir. Farklı olarak nt, ny gibi çift sesliler için de alfbede işaretler vardır.

Uygur alfabesi: Soğd kökenli olan bu alfabe değişiklik yapılarak Türkçeye uygulanmıştır. 14 harften oluşan bu alfbede 3 harf ünlü 11 harf ünsüzdür.

Mani dinini benimseyen Uygurlar yeni dinle birlikte yeni alfbedeye geçmişlerdir.

Kiril alfabesi: Rusya Türklerin alfabesini Kiril alfabesine çevirmiştir. Bu alfbedeyi kullanmaları tamamen siyasidir.

Arap alfabesi: Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi alfabe değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Arap alfabesinde olmayan bazı harfler de Farsçadan alınarak dilimize uyarlanmıştır. Göktürk alfabesinde olduğu gibi sağdan sola okunur.

Latin alfabesi: Türk dilindeki sessiz harflerin tam olarak karşılandığı bir alfbedir Latin alfabesi. 29 harf vardır. 8'i ünlü 21'i ünsüzdür. Soldan sağa doğru okunur.